

7. Мочерний С.В. Політична економія: Навч.посіб / Мочерний С.В., Устенко О.А., Фомішин С.В. – Херсон: «Видавництво Дніпро», 2002. – 794с.
8. Губені Ю.Е. Підприємництво: Навчальний посібник. – Львів: НВФ «Українські технології», 2012. – 572 с.
9. Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.
10. Романенко Л.Ф. Маркетинг. Словник економічних термінів / Л.Ф. Романенко. – К.: Університет Україна, 2007. – 231 с.
11. Колексіков Г.О. Менеджерський словник: Навчально-довідкове видання / Г.О. Колексіков. – К.: «ВД» Професіонал», 2007. – 288 с.
12. Экономический словарь агропромышленного комплекса / сост. А.В. Крисальный; под ред. А.А. Сторожука. – К.: Урожай, 1986. – 336 с.
13. Экономикс: Англо-русский словарь-справочник / Э. Дж. Долан, Б.И. Домненко. – М.: Лазурь, 1994. – 544 с.

УДК 368:338.436

РОЗВИТОК РИНКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

**ЛУЦЕНКО О.А., к.е.н, доцент,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА**

Проаналізовано стан агострахування в Україні. Визначено проблеми ринку агострахування, у тому числі за рахунок державної підтримки, запропоновано заходи щодо його удосконалення.

The agroinsurance stayment in Ukraine are analyzed. The problems of agroinsurance market, including state support are determinated and the measures to take for further improvement are suggested.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сільське господарство в Україні – це потужна стратегічна ланка національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку країни. Воно має ряд особливостей, які не притаманні жодній іншій галузі. Однією із них є безпосередня залежність від погодно-кліматичних умов і природних катаклізмів, в результаті яких підприємства АПК постійно функціонують в режимі ризикованості та невизначеності.

За оцінками фахівців серед ризиків, які суттєво впливають на результат господарювання в рослинництві, понад 40 % припадає на

такі, що можна попередити дотриманням агротехнічних умов вирощування сільськогосподарських культур, тоді як вплив ризиків, пов'язаних із несприятливими та кліматичними умовами, на зниження сільськогосподарської продукції становить майже 60 % [1]. Згідно з дослідженнями науковців в Україні втрати від несприятливих погодних умов по окремих роках можуть досягати 45-50 %, а при їх поєднанні 70 % і більше [2].

У світовій практиці одним із чинників стабільності економічного розвитку сільськогосподарського виробництва та дійовим інструментом забезпечення фінансово-господарської стійкості аграрних підприємств є агрострахування. Проте, в Україні цей вид страхування є непривабливим через ряд причин: по-перше, ціна страхових платежів є занадто високою для сільськогосподарських виробників, які в умовах невизначеності вимушені постійно економити; по-друге, страхування сільськогосподарської продукції є непривабливим для безпосередніх страховиків, які часто відмовляють страхувати через недосконалість законодавства; по-третє, низький рівень довіри страхувальників-аграріїв до страховиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри недостатність розвитку ринку страхування с.-г. виробництва і недосконалість законодавства проблемам управління ризиками сільськогосподарських товаровиробників і забезпечення їх системою страхування присвячено праці ряду вітчизняних науковців: С.П. Смоленюк, О.М. Калашникова, Т.Й. Сус, О. Гудзя, М. Кульбиди, М. Дем'яненка, А.С. Шолойка, Т. Кулистикової та ін. Проте, недостатньо дослідженими залишаються питання регулювання відносин у сфері страхування з державною підтримкою.

Формулювання цілей статті. З огляду на сказане, метою статті є вивчення стану розвитку аграрного страхування та внесення пропозицій щодо удосконалення страхового захисту виробництва сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Агрострахування є одним із найбільш ефективних методів управління ризиками в АПК. Через високий ступінь ризику сільськогосподарського виробництва на території України страхування урожаю є занадто дорогавартісним і для забезпечення його доступності сільгосптоваровиробникам була запропонована державна підтримка – в межах закону України «Про особливості страхування с.-г. продукції з державною підтримкою», за

рахунок бюджету на умовах, які затверджені урядом України [3]. Так, вище згаданим законом передбачалась компенсація у розмірі 50 % страхових платежів сільгосптоваровиробникам, які застрахують посіви. Результати використання цієї норми і зведені дані по ринку агрострахування відображено в табл. 1.

Дані табл. 1. свідчать, що страховий ринок в Україні розвивається динамічно: збільшується кількість договорів майже в 3 р., розмір застрахованої площі – в 2 р., сума сплачених премій на 1 га застрахованої площі – в 5 р. Підвищився ліміт суми державної компенсації, виділеної на субсидування страхових платежів (54 до 200 млн грн).

Таблиця 1

Зведені дані по агрострахуванню в Україні в 2005-2011 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Кількість страхових компаній, задіяних в агро страхуванні	33	36	62	58	16	14	12
Кількість укладених договорів страхування, од.	910	1330	4397	1637	1980	729	2710
Застрахована площа сільськогосподарських культур, тис. га	390,0	670,0	2360,0	1171,0	510,1	553,0	786,3
Сума сплачених страхових премій, млн грн.	12,8	28,5	17,1	155,4	42,0	28,2	136,2
Сума сплачених страхових премій на 1 договір, грн.	14065,9	21428,6	26631,8	94929,7	21212,0	38683,1	50258,3
Сума сплачених страхових премій на 1 га застрахованої площі, грн.	32,8	42,53	49,62	132,70	82,33	50,99	173,2
Середня ставка премії, %	3,79	Немає	4,54	4,93	3,24	3,84	3,74
Ліміт суми державної компенсації, виділеної на субсидування страхових платежів, млн грн.	54,0	10,0	50,0	200,0	-	-	-
Фактично одержано державної компенсації, млн грн	5,8	10,0	47,8	60,0	-	-	-
Рівень виплат, %	-	-	-	-	36,48	50,94	67,3

* Складено автором за даними Міжнародної фінансової корпорації і Міністерства аграрної політики

- немає даних

Але згорання програми державної підтримки аграрного страхування з 2009р. призвело до обвалу ринку страхування с.-г. ризиків. Пряму залежність підтверджує і коефіцієнт кореляції, значення якого становить $r=0,99$. Так, в 2008-2009рр. зменшується

кількість укладених договорів наполовину, скорочується кількість страхових компаній з 62 до 16, зменшується сума страхових платежів майже в 3 р.

Світовий досвід свідчить, що основна мета державної підтримки страхування урожаю с.-г. культур – це захист майнових інтересів с.-г. товаровиробників від можливого збитку, пов'язаного з наявністю природно-кліматичних факторів ризику. Однак, економічна доцільність інтересів виробників виникає у тому випадку, якщо агротоваровиробник відчуває її безпосередньо на собі. Наприклад, з 2004р. в Російській Федерації була скасована пряма допомога с.-г. виробникам із коштів федерального бюджету при стихійних лихах. В результаті чого відшкодування збитків під час виробництва с.-г. продукції проводиться через механізм страхування. Тому, страхування з державною підтримкою в умовах фінансової кризи можна розглядати як антикризовий механізм страхування, який надає можливість мінімізувати збиток, забезпечити стабільний розвиток с.-г. виробництва і отримати доступ до кредитних ресурсів банків, постачальників ППМ, лізингу [4].

Проте, в Україні дієвість Закону «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою № 4391 від 09.02.2012р., висуває для аграріїв декілька умов [3]. По-перше, державою відшкодовуються страхові платежі виключно з добровільного страхування лише продукції рослинництва. Якщо сільгосптоваровиробник спеціалізується на вирощуванні продукції тваринництва, то отримати відшкодування стає неможливим. По-друге, страхувальники сплачують страховику платіж в розмірах, визначених договором страхування, виходячи із стандартних страхових продуктів. Але для отримання частки відшкодування страхового платежу с.-г. підприємство повинно застрахувати сільськогосподарську культуру, яка віднесена до переліку культур, встановленим КМУ на відповідний фінансовий рік [5]. Слід відмітити, що в 2012 р. сільськогосподарські підприємства отримали відшкодування лише від однієї культури – озимої пшениці, тому як на інші види культур дія Закону не поширювалась. По-третє, с.-г. підприємство, яке має намір як страхувальник не повинно перебувати на стадії ліквідації і не мати заборгованості перед державним або місцевим бюджетом та Пенсійним фондом в період понад 6 місяців.

Таким чином, отримати від держави відшкодування у вигляді

компенсації можливо лише якщо суб'єкт господарювання відповідає всім вище наведеним критеріям. Але для укладання договору сільськогосподарському підприємству - страхувальнику знову ж слід дотримуватись певних вимог: по – перше, слід обрати страховика, який обов'язково є членом Аграрного страхового пулу; по – друге, надати йому заявку в електронному та друкованому вигляді у визначені терміни для різних страхових продуктів; по – третє, зазначити в договорі плановий обсяг валової продукції, ціни її реалізації, рівень страхового покриття та порядок визначення розміру страхового відшкодування. По – четверте, для одержання відшкодування страхувальник повинен подати заявку та супровідні документи до спеціальної комісії, яка має надати відповідне рішення про отримання відшкодування або відмовити у його сплаті.

В табл. 2 проаналізовано обсяги державної компенсації.

Таблиця 2

**Обсяги фінансування видатків
Міністерства аграрної політики за рахунок коштів
Загального фонду державного бюджету України***

Роки	Фактично виділено видатків, всього тис. грн.	в. т. ч. на підтримку підприємств АПК		Здешевлення вартості страхових премій, сплачених суб'єктами, тис. грн	Питома вага, відшкодування страхових премій у видатках на АПК
		тис. грн	%		
2005	4406378,9	1872417,4	42,5	5832,6	0,31
2006	5575590,5	2355416,2	42,2	9961,2	0,42
2007	7107377,3	3712436,1	52,2	47767,9	1,28
2008	10441307,7	6391103,9	61,2	60110,6	0,94
2009	194412348,5	4308566,9	2,2	-	-
2010	240987254,0	3528372,7	1,5	-	-
2011	295965916,9	5281184,0	1,8	-	-
2012	360501327,6	4696580,8	1,3	70000,0	0,82
2013	372282634,5	5213908,0	1,4	-	-

*Складено автором за даними Законів України «Про державний бюджет» [6]

Як свідчать дані табл. 2, питома вага відшкодування страхових премій протягом всього періоду була мізерною і знаходилась в межах 0,5-1 % всіх видатків АПК, а в окремі роки і зовсім не передбачалася. Слід зауважити, що розподіл коштів для здешевлення вартості страхових премій здійснювався пропорційно посівним площам.

Однак фактично складалася ситуація, за якої в одному регіоні страхувалися краще і коштів на страхові субсидії не вистачало згідно із встановленим лімітом, тоді як в іншому – суб'єкти страхування майже не страхувалися й утворювався залишок бюджетних коштів. Ці фактори не сприяли повному освоєнню передбачених у бюджеті коштів [7]. Проте, не зважаючи на відсутність державної підтримки, за основними технічними показниками в 2011р. отримані результати кращі за показники 2009 та 2010рр. Значний вплив на результати страхування сільськогосподарських культур на період весна-осінь 2011 року надала програма форвардних (заставних) закупівель компанією “Хліб Інвестбуд”. Ця компанія уклала договори заставних закупівель при наявності договорів страхування врожаю. Аграрії, які брали участь в програмі, повинні були застрахувати врожай в одній з представлених страхових компаній: “АСКА”, “Провідна”, “Брокбізнес”. Відповідно, сума зібраних платежів у вказаних компаніях за сезон страхування весна-осінь 2011р. склала більш ніж 47%. Ці компанії застрахували посіви на площі 264 тис.га, що склало майже 49% від загальної застрахованої площі по сезону. Середні ставки премій цих трьох компаній були на рівні загальної середньої ставки по всьому портфелю. Звідси можна зробити висновок, що страхування посівів за програмою заставних закупівель було реальним, на відміну від страхування заставних посівів. Середня ставка премії за програмою заставних закупівель склала 3,53%, що є вищим показником середньої ставки премії за загальним портфелем агрострахування. Середня ставка премії за договором страхування заставних посівів, за даними страхових компаній, в сезоні весна-осінь 2011 року склала всього 1,29 % [8].

Висновки. Підводячи підсумки можна стверджувати, що сучасний стан системи сільськогосподарського страхування в Україні диктує потребу у формуванні системного підходу до його розбудови і передбачає визначення і законодавче оформлення взаємодії трьох головних учасників аграрного страхування – сільгосптоваровиробників, страхових компаній і держави. Це надасть можливість ефективно використовувати державні кошти на здешевлення вартості страхових премій і стабілізувати с.-г. виробництво. Основними заходами такого рішення є: поновлення державної програми субсидування страхових премій і збільшення її обсягів; при розподілі коштів враховувати не лише обсяги посівних

площ, а й попит на страхові послуги, що залежить від рівня ризикованості в регіонах; на урядовому рівні визначити довгострокову політику держави щодо розвитку аграрного страхування; надати можливість всім страховим компаніям, які мають відповідні ліцензії на рівних умовах стати учасниками Всеукраїнського страхового пулу. Така практика є в країнах заходу і приносить позитивні результати. За допомогою ринкової організації держава буде мати можливість контролювати механізм страхування в аграрному секторі, своєчасно і ефективно впливати на всі діючі процеси. Також ми вважаємо, що слід запозичити досвід Росії, де державою планується зробити діючим сільгоспстрахування, прив'язане до погоктарних виплат. Концепція обов'язкового страхування урожаю дуже добре лягає в правове поле СОТ, тим більше, що підтримка страхування відноситься до зеленої скриньки і не обмежена.

Література.

1. Смоленюк Р.П. Страховий захист господарств аграрного сектору: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / Р.П. Смоленюк. – К., 2004. – 22 с.

2. Кульбіда М. Погодні ризики, пов'язані з сільськогосподарським виробництвом в Україні / М. Кульбіда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrorisk.biz>.

3. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: закон України від 09.02.2012 р. № 4391 – VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>.

4. Кулистикова Т. / Почти все по-старому / Т. Кулистикова // Агронвестор. – 2012. - № 10 (57). – С. 40 - 44.

5. Про затвердження Порядку та умов надання с.-г. товаровиробникам державної підтримки у страхуванні с.-г. культур і перелік культур та видів страхових ризиків (продуктів). Постанова КМУ від 15.08.2012р. № 813. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>

6. Про державний бюджет України: Закони України на відповідний рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua>.

7. Шолойко А.С. Страховий захист виробництва продукції рослинництва від природно-кліматичних ризиків: моногр. / А.С. Шолойко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 94.

8. Офіційний сайт ліги страхових організацій України – Режим доступу: <http://www.uainsur.com>